

Oorlogsherinneringen

In dit artikel gaan Oirschottenaren gevraagd of ongevraagd terug naar hun oorlogsverleden en belevenissen. Dokter Hagemeijer was huisarts tijdens de oorlog en memoreert onder meer het algemene wantrouwen dat er heerste. Luce van Hout vertelt over het evacuatieadres bij haar buurman en de ontberingen van de ondergebrachte vluchtelingen. Hans Beks gaat in op de avonturen die hij met zijn broers en vriendinnetje tijdens de oorlog beleefde en zijn band die hij had met het varken Salomo, dat geofferd moest worden voor de voedselvoorziening. Jan Schrauwen neemt ons in een aangrijpend interview mee in zijn oorlogsverleden. Na 2½ jaar als dwangarbeider in Duitsland gewerkt te hebben werd hij bij thuiskomst geconfronteerd met het tragische overlijden van zijn zus. Theo Schut legt zijn frustratie bloot over het onbegrip van de overheid bij het plaatsen van een kunstwerk ter nagedachtenis aan de moord door de Duitsers van zijn vader en zijn oom Hein. Pastoor de Vries gaat in op het in brand schieten van de kerk, het verlies van het prachtige interieur en de evacuatie uit het centrum van Oirschot.

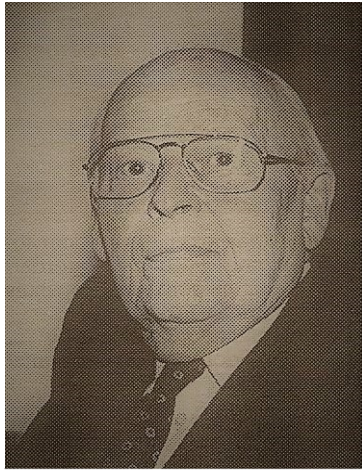
Inhoud

Dokter Hagemeijer aan het woord	2
Oorlogservaringen van Luce van Hout	4
Lenie	7
Peter, Frans en Hans Beks	13
Salomo	17
Jan Schrauwen	19
Persoonlijk verhaal van Theo Schut	24
Pastoor de Vries	29

Dokter Hagemeijer aan het woord

Door: Jan Kuijpers

“Het ontbreken van geestelijke vrijheid beschadigde je als mens het meest tijdens de oorlog”, aldus dokter Hagemeijer in een interview in 1994, toen Oirschot 50 jaar bevrijd was. “Er bestond geen vrije meningsuiting meer. Je kon niemand vertrouwen. Een simpele vraag om iemand over het kanaal (toen bevrijd) te zetten kon een valstrik zijn, zeker als een vreemde dat vroeg.”

Dr. Hagemeijer

Mild voor iedereen

“Het meest beroerde voor mij, in mijn functioneren als huisarts tijdens de oorlog, was wel dat er eigenlijk niemand te vertrouwen was. Je wist in gezelschap nooit wat je wel, en wat je niet kon zeggen. Ik ben altijd mild geweest voor vaders van grote gezinnen die voor de Duitsers werkten. De noodzaak van hun huishoudens dwong hen daartoe. Ik heb hen nooit als verrader kunnen zien. Ik heb mijn werk in de oorlog zo goed mogelijk gedaan. Mijn opvatting was dat ik als arts mensen diende te helpen en als dat risico's met zich meebracht, moest ik die maar aanvaarden”.

Jonge arts

In 1942 kwam Hagemeijer vanuit het westen assistentie verlenen aan de zieke dokter Lobach. Die komst had overigens alles met de oorlog te maken. “Er werden nogal wat collega's opgepakt en naar Duitsland gestuurd. Om dat te ontlopen wilde ik als huisarts aan de slag. De Duitser was er alles aan gelegen om de gezondheidszorg op peil te houden. Als huisarts was je daarbij onmisbaar. Ik heb de oorlogsjaren als zeer vervelend ervaren. Het waren de laatste jaren van mijn studie en mijn studententijd. Ik had me eigenlijk willen specialiseren, maar door de oorlog is daar niets van gekomen. Dat hele oorlogsgebeuren heb ik steeds verdrongen. Maar nu het de aandacht krijgt komt het weer boven drijven”.

Onderduiken

“Ik heb ook nog moeten onderduiken. De Duitsers probeerden ons te manipuleren, maar door het goed georganiseerde artsenverzet konden zij geen vat op ons krijgen. Vanuit onze organisatie kregen we van arts tot arts door hoe we moesten handelen. Op een gegeven moment wilden de Duitsers een aantal artsen naar Amersfoort brengen. En daar behoorde ik waarschijnlijk ook bij. Want ik kreeg van de veldwachter 's morgens te horen dat hij die middag mij zou komen arresteren. Ik kon nog vlug onderduiken. Na enkele dagen werden de opgepakte artsen weer vrijgelaten. Waarschijnlijk zagen ze wel in dat artsen onmisbaar waren”.

De laatste Duitser

“In de nacht van 23 op 24 oktober had ik nog twee bevallingen. Toen ik thuis kwam en de fiets tegen de muur zette kwam er een Duitser aanrijden. Ook op de fiets. Hij stapte af en richtte zijn wapen op mij. Zonder iets te zeggen stapte hij na een paar seconden weer op de fiets en reed verder. Het zal wel de laatste Duitser geweest zijn, want die middag stonden de geallieerden op de markt in Oirschot”.

Verrassende gewaarwording

“Op de markt stelde ik me voor aan iemand van de patrouille van de Prinses Irene Brigade. “Hagemeijer”. Wat “Hagemeijer”? zeiden ze tegen mij. Onze arts aan de overkant van het kanaal heet ook zo. Het bleek mijn broer te zijn, die als arts dienst was gaan draaien bij de Prinses Irene Brigade. Na een paar dagen ben ik hem in Hilvarenbeek gaan opzoeken. Het was een weerzien na vele onzekere jaren”.

Oorlogservaringen van Luce van Hout

Door Jan Kuipers

Lucie van Hout was in 1944 15 jaar. Zij woonde toen op het Laageind. 'Legend' op z'n 'Orskôts'. Omdat het centrum van Oirschot door de Duitser tot "Sperrgebiet" was verklaard moest iedereen uit het centrum vertrekken. De meeste trokken in noordelijke richting tot ongeveer vijf kilometer buiten het centrum, maar nog wel op Oirschots grondgebied.

Luce van Hout

Luce van Hout vertelt: "Ik zie jouw vader en moeder nog binnenkomen die avond met drie kleine kinderen. Helemaal te voet vanuit het dorp en ze vroegen om onderdak. Ze hadden niet veel bij hun. Wat kleren, beddengoed en wat eten voor de eerste dag. Het was al donker. Ons vader had ze graag binnengelaten, maar we zaten helemaal vol. Probeer het eens bij Driek Spanjers, de buurman, die amper vijftig meter verder woont. Want hij heeft een veel grotere boerderij. Als het daar niet lukt dan kom maar terug, dan kijken we of er nog ergens een plekske te vinden is voor jullie". Gelukkig lukte het bij Driek Spanjers.

Boerderij eigendom van familie De Vocht

De boerderij van Driek Spanjers was eigendom van de familie De Vocht. Naar Oirschotse begrippen was familie De Vocht een vooraanstaande familie. Op één familielid na allemaal ongetrouwd. Dat ene familielid was notaris, maar niet in Oirschot. De rest van de familie was ofwel werkzaam in het onderwijs of op charitatief-maatschappelijk gebied. Zij woonden twee huizen naast onze winkel 'Kuipers Van Den heuvel'.

Driek Spanjers was dus pachter van die boerderij. En de familie claimde dan ook de twee goei kamers van de boerderij. Eén om er te slapen en één om er te vertoeven. Op een gegeven moment zaten er ruim 70 mensen op die boerderij. Heel veel mensen uit Best. Want zij moesten ook vluchten omdat dwars door de gemeente Best de corridor van de operatie "Market Garden" liep. Er is in Best zeer hevig gevochten. Heden ten dage zijn er op diverse plaatsen en vooral richting Son verschillende gedenktekens geplaatst van die hevige strijd. "Ondanks de oorlog was het voor ons, als jonge meiden, toch wel een leuke tijd. Zoveel volk. Vijfentwintig mensen zaten bij ons. Bij ome Janus, de buurman, zaten zeventig mensen en bij Driek Spanjers ook zo'n zeventig. Het deed onze naam "De Gaasten", zoals wij werden genoemd, eer aan. Ik zie ze nog komen. Er was zelfs een oude vrouw op een kar uit Best bij, die al bediend was en ieder moment kon sterven. Voor het evacueren werd nooit geld gevraagd. Je kunt wel snappen hoe dat ging als je met zoveel mensen bij elkaar bent".

Het naar de WC gaan

"Het naar de wc gaan was een belevens op zich. De familie De Vocht ging niet naar de plee. Die deden hun behoeftes gewoon in het veld. En dan kwam Frans de Vocht, de enige man die bij die familie hoorde, met een schop achter hun aan om hun behoeftes onder de grond te spitten. De rest van de evacués maakte gebruik van de plee. Een groot gat in de grond met daarop een houten kist met een groot gat erin en daarop een deksel. Hangend boven dat gat en zittend op de kist ging je zitten poepen. In de voordeur was een hartje gezaagd om te zien of de plee bezet was. Het stonk daar ontzettend".

Eten koken

"Het eten koken. De hele dag waren ze aan het koken. We hadden een plattebuiskachel waarin hout werd gestookt. En om beurten werd er gegeten. Er was voedsel genoeg. Wel beperkte het zich tot aardappels, groenten en fruit. Ge kont niks kopen. Maar er was geen honger. En er was volop melk. Want de koeien stonden gewoon in de wei. Van die melk karnden we boter. Ook moesten we regelmatig noodslachtingen doen. Als er weer eens een koe dood ging of getroffen werd door een

granaatscherf. Want die beesten stonden altijd buiten. Waar normaal de koeien in de winter binnen stonden slapen nu de evacués. Ze slapen in de voederbakken. Voor iedereen gold hetzelfde. Lieve koekjes werden er niet gebakken en ge moest eten wat de pot schaft. Sommigen slapen zelfs naast de varkens. Dan hadden we het hok van de varkens gewoon een stuk kleiner gemaakt”.

Er was geen elektriciteit

“We waren heel zuinig op de lucifers die we hadden, want er was geen elektriciteit. Die kregen we pas in de vijftiger jaren. Dus ruim na de oorlog. We hadden petroleum-lampen. En als de petroleum op was dan kon je, volgens de Duitser, ook benzine gebruiken met daarin wat zout. En dat klopte. Niet iedere Duitser was slecht. Wel kwam er eens een “Feldwebel”, een Duitse sergeant, binnen en groette mijn vader met “Heil Hitler”. Hij vroeg om een schop. En mijn vader zei dat hij die niet kreeg. En toen vertrok hij weer. Mijn vader stond er gewoon van te kijken dat hij dat durfde en dat de “Feldwebel” zonder iets te zeggen weer vertrok. Paarden hadden we geen. Die waren al in beslag genomen door de Duitser. Daarom gebruikten we koeien. Die we eerst moesten leren om een kar te trekken”.

Op 27 mei 1945 was er een reünie van alle evacués, die in september/oktober 1944 op de boerderij van Driek Spanjers waren ondergebracht. De meesten kwamen uit Oirschot maar ook velen kwamen uit Best. In het midden Driek en zijn vrouw. En ik (Jan Kuijpers) had het voorrecht om het herdenkingsbord te mogen vasthouden.

Een wonderlijke tijd

“Er was helemaal geen paniek. Het was een wonderlijke tijd. We waren helemaal gewend aan de oorlog. Regelmatig kwamen honderden vliegtuigen vanuit Engeland overvliegen en dan zwaaiden we met witte zakdoeken. Die massa vliegtuigen veroorzaakten een zwaar brommend geluid. Die kon je al van ver horen. Die vliegtuigen werden dan beschoten vanuit Eindhoven en soms stortte er een met piepend geluid naar beneden en viel dan ergens neer op de Kampinase heide. Een paar uur later kwamen die vliegtuigen weer terug en hadden ze hun bommen ergens in Duitsland afgegooid. We hadden twee schuilkelders gemaakt. Met een dak van hout en een laag zand erover. Maar we gingen er nooit in”.

De Duitser vertrok

“Mijn vader voelde wel dat het niet lang meer zou duren of de Duitser zou gaan vertrekken. In noordelijke richting naar Boxtel. Hij bleef heel de nacht op. Wij sliepen altijd met onze kleren aan en vlak bij de kachel. Want als er iets zou gebeuren dan hadden we geen tijd om ons aan te kleden. We sliepen onder een zak met kaf over ons heen voor de warmte. En soms een deken. Er waren weken bij dat we ons niet eens uitkleden. En wassen konden we ons ook niet, want we hadden geen zeep. Iedereen had luizen en schurft. De lakens werden buiten met water en een bezem schoongemaakt”.

En toen kwamen de Tommy's

“Toen bijna alle Duitsers weg waren stond er nog een oude Duitse soldaat op wacht. Frans de Vocht stelde voor om hem dood te schieten. “Da zulde toch wel uit de kop laten”, zei mijn vader. Frans was helemaal de kluts kwijt. Diezelfde dag nog kwamen de Tommy's, onze bevrijders. Ze waren helemaal niet vriendelijk. Ze doorzochten het hele huis op zoek naar Duitsers en waren ontzettend in de weer. Wij waren heel blij. Het leek wel of Jezus op aarde was gedaald. Wij beseften het maar amper. Daar waren we eigenlijk te jong voor. Even later begonnen de scholen weer. Wij zaten op de Stratense School. Daar moesten we eerst ontluisd worden en bijna alle kinderen hadden tbc. Gewoon door gebrek aan medische zorg en ondervoeding door veel te eenzijdig voedsel”.

Lenie

Door Hans Beks

Zondag 1 oktober 1944

Alle inwoners binnen een cirkel met een straal van drie kilometer – met als middelpunt de kerk – moesten vóór 4 oktober het tot spergebied uitgeroepen dorpsdeel van Oirschot verlaten. Bevel van de Ortskommandant. Café Van Hooff viel binnen die cirkel. Hannes en zijn vele evacués moesten inpakken en wegwezen. Pa Van Overbeek met zijn gezin, Narres Van Beers met zijn vrouw, familie Termeer, familie Van Rooij en wij. Hannes regelde voor ons een onderkomen in Oisterwijk. Op één hoogkar reed Jan van Hooff ons hele hebben-en-houden via Hedel, de Krukkerd, de Logtsebaan en de Logt naar de Franse Baan in Oisterwijk. Naar 'Arbeid Adelt', de boerderij van Koos v.d. Linden. De familie Van Overbeek was al aangekomen en de anderen volgden. En ook van andere kanten stroomden gezinnen toe. Een boerderij met tachtig ontheemden werd het. In de stal, in de schuur, in het karhuis, in elke ruimte nestelden zich een of twee gezinnen met jankende kinderen, blaffende honden en wegvlochtende katten. Familie Van Overbeek en wij deelden met de kippen hun uit schroten opgetrokken nachtverblijf. Een derde bewoonde de kippen, de rest had Koos in gebruik als stalling voor zijn landbouwwerktuigen. Zonder aarzelen zette hij ploeg en eg, een kafmolen en zijn platte wagen in weer en wind.

De boerderij van Hannes van Hooff

Dan maar in de kippenkooi

Boerderij Arbeid Adelt (zie opm. 1)

Wij betrokken hun plaats, enkel door gaas gescheiden van een haan en veertig kippen, verbaasde dames die, het was bedtijd, kakelend en manipulerend vochten om een plaatsje op de roest. Een dierlijk trekje, een dagelijkse strijd om de rangorde.

Wij kinderen vergaapten ons aan het ritueel: bont gekwebbel, gepaard aan evenwichtsoefeningen op de balk. Gefladder om staande te blijven en toch te vallen en zich te herstellen om weer op te vliegen en te dringen.

Een opboksen van de zwakke tegen de sterke of het zich gewonnen geven, om aan te sluiten als laatste in de rij. Iedereen vond haar plaats, de rust herstelde en

de machtsstrijd maakte plaats voor een zenuwachtig pluizen. De koppen gleden door de pluimen en rangschikten met een snel op en neer scharen van de bekken elk veertje. Maakten ze toilet vroegen wij ons af, om dadelijk met opgeheven kop onze nieuwsgierigheid het hoofd te bieden? Of diende hun ijver een ander doel, bedwongen ze een onderhuidse irritatie misschien, een innerlijke onrust als reactie op onze inbreuk op hun privacy?

We wisten het niet, of beter gezegd nog niet, want enkele uren later bleven we niet verstoken van de uitkomst van het raadsel. Gaande de nacht kreeg het handen en voeten en deelden wij met de kippen eenzelfde rusteloosheid. Nog voor de ochtendschemer wriemelde het ongenood en wasbleek

volkje over onze dekens. Duizenden minuscuul kleine beestjes krioelden door elkaar en waren vanaf de dekens doorgedrongen tot onze bovenarmen, schouders, hals en gezicht tot in onze haren.

Pa lag met een twijfelachtige eer het dichtst bij de hennen

Bij hem waren de neetoren al opgerukt in tegenovergestelde richting, naar buik en andere niet nader te benoemen ledematen. Met een bijna sadistisch genoeg kriebelden ze in zijn meest intieme delen, tot door jeuk en onbewuste schaamte zijn slaap brak.

‘Kippenluizen’, kreet hij al voor het eerste hanengekraai, ‘eruit allemaal’. Ja ‘kippenluizen’ riepen we hem na. Klaarwakker geschrokken vlogen we overeind en we veegden en krabden en stonden met onze handen in het haar. Het kwelduiveltje van Duitse origine bleef ons achtervolgen. Niets bleef ons bespaard kennelijk. Pa Van Overbeek riep duizend dondergoden aan. Benjamin Jopie begon te janken.

Naar een ander evacuatieadres

De twee pa's overlegden in de vroege morgen met Koos over een andere ruimte op het erf. Eigenlijk tegen beter weten in. Koos haalde zijn schouders op, hij kon geen kanten uit. ‘Probeer het eens bij Smit’, adviseerde hij half excuserend en hij wees naar ‘Zwart Blèk’, een boerderij driehonderd meter verderop de Oirschotse Baan. Boer Smit woonde daar sinds enkele jaren. Een protestant van boven de grote rivieren. Vader van zeven kinderen ook. De pa's ontmoetten hem tussen de koe- en kalverenstal. Niet gestoken in kiel of overall, maar in een kostuum, een versleten colbert boven een uitgewoonde broek, waarboven een effen grijze boezeroen met een nauwsluitend opstaand kraagje, waarover hij in betere dagen een losse boord gedragen had. Een woelmuis met een pet leek hij, met een spichtig gezicht met voelsprietten, snelle trekken rond zijn neus en mondhoeken. ‘Heren?’ vroeg ie kortaf. Vader zonder omwegen: ‘Hebt u plaats voor achttien thuislozen?’ Smit ontblootte het hoofd, krabde met de pet in de hand door zijn haren en zette haar terug. Een halve minuut respijt gaf het hem, voor een praktiserend gereformeerde voldoende bedenktijd.

Onthaald met bijbelteksten

‘Een ogenblik heren’, hij haastte zich weg en liep in een draf zijn huis in. Hij keerde terug met een boek met een slappe zwartleren kaft, met tussen beduimelde bladen drie gekleurde lintjes op ongelijke afstand. Hij zette zijn bril op, sloeg het boek open, bladerde wat, vond vlug wat hij zocht en las voor als een dramaturg: ‘Ik had honger en gij hebt mij te eten gegeven, ik had dorst en gij hebt mij te drinken gegeven, ik was vreemdeling en gij hebt mij opgenomen’. Hij klapte het boek weer dicht, keek op en zette zijn bril triomfantelijk af. ‘Mattheüs, vijfentwintig, vijfendertig’, verduidelijkte hij.

‘Amen’, antwoordden de twee pa's en ze glimlachten niet voorbarig. Een kwartier later timmerde Smit een tafel met banken op de stal en spreidde hij stro op de vloer om te slapen. In de spoelkeuken konden we ons wassen en warmen en er stond een fornuis om te koken.

Tegen de avond schaarden we ons met zijn allen rond de kachel en buurtten we en we zongen en ons Netty wilde net haar accordeon gaan halen, toen met een ruk de buitendeur openvloog. Vier ongeschoren gehavende moffen haastten zich naar binnen.

Een razzia, flitste door onze hoofden, maar al gauw bleken de soldaten zelf het opgejaagde doel van een klopjacht. Met dreigende automatische geweren dreven een Duitse officier en zijn sergeant hun arrestanten tussen ons door naar de woonkeuken.

Boerderij Zwart Blèk (zie opm.1)

Vier deserteurs, hoorden we later, verraden door een Nederlander. Iedere avond als het donkerde, dreef honger en dorst ze uit de bossen naar de bewoonde wereld. Die fatale avond doken de kapitein en zijn ondergeschikte uit het duister op. Arresteerden ze met luid geschreeuw en voerden ze af naar de Kommandatur in centrum Oisterwijk. Ook Smit werd aangehouden en meegenomen, maar hij keerde gelukkig de dag erop terug.

Een Duitse officier met zijn sergeant

‘Zwart Blek’, een ontginningsboerderij gehuurd door het gezin Smit afkomstig uit **Bodegraven**. Evenals buurman Liebeton leefde het van de veeteelt. Liebeton hield dertig koeien, Smit twintig. De koeien stonden nog in de wei en wij sliepen op hun plaatsen, met het hoofd in de voederbak en de voeten naar de groep. De pa’s en de ma’s sliepen links en rechts aan de uiteinden. De kinderen daar tussenin. De kleinsten van beide gezinnen in het midden, als natuurlijke bescherming tussen de volwassen jongens en meisjes. Ik sliep langs Lenie van Overbeek. We telden beide tien jaren. Biologisch gezien was er

niks aan de hand dus. Maar in de vier weken onder één deken van lief en leed ontpopte zich tussen ons een hechte vriendschap. We hielden van elkaar op onze eigen kinderlijke manier. We konden niets buiten elkaar om. Vóór het slapen bespraken we de avonturen van de afgelopen dag en we maakten plannen voor de volgende. We lachten veel af samen, maar natuurlijk, het was oorlog, we hebben ook vaak gehuild. Van angst soms, bij troepenbewegingen van de moffen, die ons deden opschrikken in het holst van de nacht. Altijd verwachtten we dan die bons op de deur, een schreeuw: ‘Aufmachen’, een kop van een mof door de opening, de arrestatie van onze pa’s en oudste broers.

We kropen dicht bijeen, met onze lijfjes tegen elkaar en met een hartenklop in onze kelen.

Bang en angstig

Ik luisterde naar het stokken van haar adem en rook haar versterkte lichaamsgeur als reactie op haar onderdrukte schrik. We leefden tussen hoop en angst vaak, in een oorlog die tierde als een snel opschietende boom van goed en kwaad. Als miljoenen anderen maakten Lenie en ik deel uit van zijn stam als twee jonge twijgjes aan een van zijn takken ontsproten, onafscheidelijk van elkaar. Bij het spelen en bij het eten.

Bij het bidden voor de vrede in de noodkerk. Samen konden we de wereld aan; we sprokkelden de zegeningen van onze vriendschap en maakten ze te gelde door klusjes voor onze moekes. We pompten water als ze wasten of schilden aardappelen met ze, voor achttien nooit te verzadigen kelen.

Frans Beks 15 jaar, Lenie Van Overbeek 10 jaar en Hans Beks 10 jaar gingen in Oisterwijk brood halen en maakten daar een treinbeschieting mee.

Boodschappen doen op De Lind in Oisterwijk

Maar het liefst toch deden we boodschappen, brood halen in Oisterwijk-dorp met ons karretje, een omgebouwde kinderwagen uit 1922. Lenie, ik, en op aandringen van moeder, ook Frans, mijn oudere broer, als 'engelbewaarder'. Onze schutse ook op die vrijdag, de dertiende oktober. We flaneerden over de Gemullehoekenweg naar bakker Hoppenbrouwers op De Lind en verlieten met veertien broden de winkel van 'Tante Roosje'. 'Recht naar huis ratjes', bemoederde ze nog voor we de deur dichttrokken.

We kuierden De Lind af en sloegen rechtsaf de Stationsstraat in naar het station, ons favoriete stekje.

We boften, er stonden twee locomotieven, een op het rangeerterrein, maar de ander vlakbij op het eerste perron. Binnen tien stappen bekeken we een oerdegelijke machine van 1920, met een loeigrote ketel en koperen leidingen en grote wielen met elkaar verbonden door blinkende drijfstanen. Frans begon ongevraagd instructies te geven: 'Die roodgeschilderde wielen daar met die stangen, die trekken alle wagons'. Hij balde zijn vuisten en trok het gezicht van een gewichtheffer die boven zijn macht tilt.

'Kijk en die twee wielen daarvoor dragen de voorkant en die wieltjes achter de achterkant', vulde hij nog aan, als praatte hij met twee debielen. Lenie en ik keken elkaar aan, we draaiden ons om en proestten. De locomotief stond te popelen, ze wilde weg richting Duitsland. Ze stiet rook uit de schoorsteen en uit een ventiel siste stoom. De stoker opende de klep van de vuurmond en gooide kolen op de vlammen. Op ons tenen volgden we hun vuurdoop. Hij sloot de klep weer en trok gekke bekken naar ons.

We lachten.

Het vertrek van de Duitse trein

"Kan ie?", de machinist keerde zich om en ving zijn laatste grimassen op. De stoker sprong in het gelid en tikte tegen zijn pet: "Yes sir". Zijn baas glimlachte en stak zijn ongewassen kop door het raam. Hij kreeg een teken voor vertrek en haalde de handel over. Rook en stoom beneveldten het perron en hulden ons in wolken. Een schuimbekkend paard zette aan. Het spierde de poten, een ruk en nog een; langzaam rolden de eerste wielen om hun as, het begin van een lange weg naar een verre bestemming. Een fluitsignaal, rook en stoom trokken op, de locomotief vergrootte de afstand tussen ons en haar. De stoker zwaaide vanuit zijn cabine.

We liepen een stukje met de trein op en zwaaiden terug. Frans voorop, Lenie en ik achter hem aan. Frans stopte ineens, spreidde zijn armen opzij en hield ons tegen. "Kijk daar", riep hij boven de herrie van de trein uit. Ik "Waar?" "Daarginds", hij wees schuin voor zich uit, "bij die pomp, is dat Jan Mercx niet?" Ik "Verdorie ja".

We keken elkaar aan en renden zonder overleg naar de pomp. "We vragen waar hij geëvacueerd is", hijgde Lenie halverwege, maar meteen loeide de sirene met een waarschuwing voor gevaar. Onwillekeurig renden we terug, "het station in", waarschuwde Frans. We vluchtten door de gang naar de wachtkamer, liepen door naar het raam en keken uit op het perron, waar traag de laatste treinstellen van de goederentrein richting heimat voorbij rolden.

Het station in Oisterwijk

De beschieting van de Duitse trein

Twee spitfires doken achter elkaar omlaag en vuurden gloeiend staal door de daken en wanden van de wagons. Onze ogen fixeerden de gaten. Achter ons schoven twee wat oudere mannen aan. Sjoef gekleed, de een groot, de ander klein. Half geschoren en met resten pruimtabak in de mondhoeken gaven ze verslag van een dramatisch gebeuren.

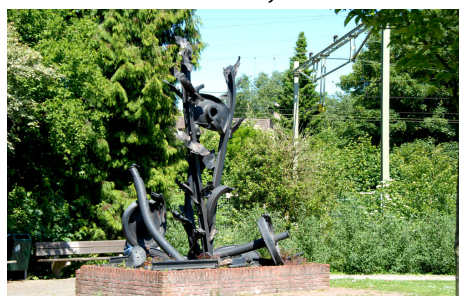
"Moet je die vent zien staan", baste de grote met een trage tong. De kleine: "Waar?" "Daar die vent buiten de overkapping, die pompt gewoon door". "errek, ja, zeg, dieë zot, die is goed gek. Snapte da nou, subiet schieten ze zonne kop aan repen en..." "Dat is Jan Mercx", mengde mijn broer Frans zich in het gesprek, "uit Oirschot. Een held uit het begin van deze eeuw. In veertien-achttien vocht

hij al aan het Franse front", fantaseerde hij, "ene echte durfal". De trage: "Ene durfal". Hij spuugde met een bruine boog een spetter op de plavuizen en kauwde verder op zijn pruim, schoof haar van de ene wang naar de andere en dacht na. "Ene braniemaker zulde bedoelen, met een gaatje in zijne kop. En subiet heeft ie er honderd, als ge het mij vraagt, als ie niet gauw opsodemetert, van achteren naar voren." "Zo kennen we er tientallen", pochte Frans verder. De kleine: "Tientallen? Tientallen zotten zulde bedoelen. Menneke veegt eens achter oer". Puber Frans diep beledigd: "Heel Oirschot is niet bang". Maar helaas voor Frans ontviel heer Mercx juist op dat moment het aureool van heldenmoed. Zijn veronderstelde kloekheid school bij nader inzien in de zeldzame combinatie van zijn slechthorendheid gepaard aan het lawaai veroorzaakt door zijn op- en neerhalen van de pompzwengel. Door het wegvallen van die herrie, bij het wisselen van een emmer, drong het recente oorlogsgeweld in volle hevigheid tot hem door. Tijd voor overleg ontbrak hem vanzelfsprekend en onberedeneerd zocht hij naar beschutting. Hij scheurde het perron over, draaide met een onverwachte behendigheid de stationshal in en verdween als ontmaskerde waaghals uit het zicht. Na enig combineren onderkende de trage de achtergrond van zijn atletisch hoogstandje, hij spuugde nog een straaltje en zette zijn constatering om in een plaagstootje richting Frans. "Verrek jongen, jouw held vergeet zijn emmers". Frans bloosde en sloop met een aan flarden geschoten illusie weg naar het andere raam. Wij volgden en hielden ons koest tot de 'luchtbescherming' middels de sirene het sein 'veilig' van de daken schreeuwde. We vertrokken meteen. Buiten roken we het geschroeide hout van de doorzeefde wagons. De gaten gaven een bijna onbelemmerde blik op de inhoud; stukken afweergeschut. "De moffen trekken zich terug", verklaarde Frans. We liepen terug naar ons karretje halverwege het perron. "Kijk daar", zei Lenie en ze sloeg een arm over mijn schouder, "brand". Ik "Verroest ja".

Een wagon smeulde. Mensen van de spoorwegen keken er niet naar om, maar liepen verder naar voren; ze klommen het perron af en haastten zich langs de rails richting locomotief. De machinist hing gewond uit het zijraam zagen we nu pas. "Die bloedt dood", verzekerde Frans. "En wat doen we hier?" bromde een stem als gebarsten potklei achter ons. Als één kind draaiden we ons om en stonden oog in oog met een twee meter lange autoriteit. Een dominantie met een rode pet. "Nou, en wat zoeken jullie hier?" Frans knikte richting locomotief: "Kijken of het mijn oom is", loog hij niet helemaal, "ome Bram". Het gezag trok zijn wenkbrauwen op: "Zo" en verhief zijn stem: "en wat doen wij? Wij verdwijnen als de weerlicht", gaf hij zelf het antwoord en hij wees met gestrekte arm naar de uitgang. "Ja mijnheer", stamelde Lenie.

Terug naar huis

We vertrokken en namen de kortste weg door een poortje tussen een omheining van twee meter hoge T-ijzers op korte afstand van elkaar. "Rooien doets", schold Frans nog even op veilige afstand buiten het hek. Ik: "Hij is niet rood". Frans: "Zijn pet toch". Ik: "Kom op we gaan". Lenie en ik trokken

Gedenkteken in Oisterwijk, gemaakt van onderdelen van een beschoten Duitse munitietrein (zie opm. 2)

ons karretje met een touw. In ons karretje lag ons roggebrood. Veertien slecht gerezen broden, de oorlog eiste haar tol. Lenie vatte het touw tot haar hand de mijne raakte. Ze draaide haar hoofd. Haar oogjes brandden en verwarmden mij van kop tot teen. Zij keek weer voor zich. Haar lange zwarte haren wiegden op het ritme van haar stappen. Vanavond zal ik wakker blijven en naar haar ademen luisteren, bedacht ik. Misschien heeft ze het koud en warmt ze haar voetjes aan mijn benen, hoopte ik er snel achteraan. Ik keek om. Frans bleef een stuk achter.

Ik 'Frans komt niet mee'. Lenie keek om en weer voor zich. Ze glimlachte, kneep in mijn hand en versnelde haar pas. Ik aarzelde, keek nog één keer om en volgde.

Opm. 1. De boerderijen 'Arbeid adelt' en 'Zwart blèk' zijn ontginningsboerderijen, die ontstaan zijn in het begin van de vorige eeuw. Brabant was in die tijd arm. En om wat meer welvaart te brengen werd het gebied tussen Oirschot en Oisterwijk ontgonnen tot landbouwgebied. Toentertijd was dit heidegebied. Na de ontginning werden in dit gebied boerderijen gebouwd, die gehuurd of gekocht konden worden. Maar omdat de mensen arm waren, kon slechts een enkeling zo'n grote boerderij aanschaffen of huren. Met als gevolg dat rijke boeren uit het noorden hiernaartoe kwamen. In

'Zwart Blèk' woonde dan ook een fijnzinnige protestant uit Bodegraven, die de familie Beks met de nodige bijbelteksten verwelkomde. Hij was kennelijk gewend aan zwartbonte koeien. Hier zag hij roodbonte. Om hem toch het nodige thuisgevoel te geven liet hij op zijn boerderij de tekst 'Zwart Blèk' aanbrengen. Ook in Oirschot hebben zich in die tijd protestantse boeren gevestigd.

Opm. 2. Dit monument is gemaakt uit onderdelen van een op 16 september 1944 door de RAF gebombardeerde Duitse munitietrein. De trein werd door zeven Typhoons gebombardeerd.

Peter, Frans en Hans Beks

Door: Hans Beks

Peter Beks 18 jaar

Frans Beks 15 jaar

Hans Beks 10 jaar

De Jonge Middenstand uit de jaren vijftig

Op een vrijdagmiddag stapte ik de winkel van slager Smits binnen en wie stond daar? Broer. Mijn broer? Nee. Broer van Hotel De Zwaan in Oirschot. Ofwel Broer van Overbeek. We hadden elkaar in tien jaar niet gesproken en dus werd er gebuurt en bijgepraat en teruggekeken. Broer was in mijn jeugd hotelhouder van Hotel De Zwaan, samen met echtgenote Marie. De Zwaan was het stamcafé van 'Jongeren uit de Middengroepen', zoals dat toen heette. Een energieke vereniging van jongens tussen de achttien en de dertig. Wij organiseerden van alles. Musicals, hoorspelen, toneel, lezingen, de St. Nicolaasintocht met de daarbij behorende huisbezoeken, Nieuwjaarbals, Paasbals, en tuinfeesten, midzomerfeesten met één of vaak twee orkesten. Het was het begin van de jaren vijftig, de tijd van de brillcream en levende muziek. Overal hoorde je orkestjes, in cafés, dancings en nachtclubs. Bij 'Broer van De Zwaan', zoals wij hem noemden, speelde ieder weekend 'The Sparrowswingers', een semi-professionele dixielandband. Jazz uit het noorden van de Verenigde Staten. Door zijn onbeperkte improvisaties was jazz het symbool van onze bevochten vrijheid. Maar ook andere genres waaiden in dit kielzog over. Music uit de States werd in. En met die muziek vond ook de juke-box zijn weg in Europa. Rond 1955 wijdde Broer van De Zwaan zijn eerste muziekautomaat in. Champagne vloeide over het halfrond gebogen plexiglas, waaronder tachtig fonkelnieuwe singles met country en western, rock -'n- roll, ballads en gospels en natuurlijk de langzame blues, die ons naar de vergetelheid lokte en ons liet zwijmelen in een gevoelige amoureuze sfeer, dicht bij elkaar in het bontverlichte halfduister. Instrumentaal of vocaal, de hits vulden de boxen.

De oorlog was voorbij, de wereld lag open, Nederland herrees en wij jongeren feestten en toastten op een nieuw begin.

De familie Beks geëvacueerd bij Hannes van Hooft aan de Oude Grintweg

Natuurlijk spraken Broer en ik in de winkel van slager Smits over die turbulente tijd, de roes van de bevrijding, die nog jaren zou duren. Maar eenmaal op straat buiten het gehoor van de andere klanten beleefden we een stukje geschiedenis van vóór die tijd: de evacuatie.

De evacuatie

De laatste vijf weken vóór de intocht van de Engelsen. Vijfendertig donkere dagen als aanzet van de euforie. Het begon op 18 september 1944. De bewoners van de Molenstraat, de Markt en de Koestraat moesten evacueren. Dus ook pa en moeke Van Overbeek met hun zeven kinderen en pa en ma Beks met zeven kinderen. We trokken gezamenlijk naar Hannes van Hooff, vriend van de twee pa's. Hannes runde een boerderij en herberg waar nu camping "De Bocht" ligt. Met z'n achttien sliepen, aten, dronken, ja leefden we in het karhuis. Een tochtig, vochtig vertrek zonder nagenoeg de meest elementaire behoeften. Op een plee en een pomp in de voorstal na was niets voorhanden en vooral onze ouders droegen daarvan de lasten. Voor ons kinderen vergoedde het ongewone veel: geen school, het buitenleven, de boerderij, de kinderen van evacués in de omtrek. Met hen struinden we de contreien af, speelden we verstoppertje of rovertje en voerden we onze eigen oorlog met de boerenkinderen uit de buurt. Soms sloten we vrede met ze en maakten we één front tegen de echte vijand. We slopen dan door de velden richting het dorp en met de wijsvinger als schiettuig en met een uitgesproken 'pang-pang' maakten we menig mof in de omtrek koud. Als de Duitsers ons zagen, stuurden ze ons met een "zurück nach hause" het bos in. We dropen af maar keerden na enkele dagen onverschrokken terug. Een spel was het, van een weerloos muisje met een sterke kater. Een ongelijke strijd die we op twee oktober onderbraken.

De kerk stond in brand

De kerk stond in brand en daar wilden mijn broers Peter, Frans en ik, kostte wat kost, bij zijn. We meden de plaatsen waar de soldaten doorgaans bivakkeerden en renden via de Peperstraat, Helpad en Kerkpad en half buiten adem door het Noyenstraatje en een stukje Odulphusstraat naar de markt. We kwamen goddank geen Duitser tegen, niemand trouwens: alleen in het centrum

De brand begon in het kleptorentje maar breidde zich al gauw uit tot het hele dakwerk van de kerk tegenover Bakker Nuyens, vóór het huis van Mina "Mous" stond pastoor De Vries met koster Hendriks en brandweercommandant Jan Louwers te praten. Ja, de brandweer was paraat ondanks een nooit te voorspellen kans op geschutsvuur. Aan de kant van de markt hield spuitmeester Jacques Leurs het dak van de zijbeuk nat. Hogerop joeg de wind de vlammen in de nok van oost naar west, van het kleptorentje naar zijn gehavende broer van zeventig meter hoogte, een ruïne bijna, doorzeefd met kogelgaten. De dakleien spatten witheet uiteen. Het vuur rukte op en verteerde grote delen van het dakbeschot. Gloeiende stukken en delen van de spanten donderden omlaag, dwars door de gewelven op het meubilair beneden. De kerkbanken en preekstoel vatten vlam en voerden achter het glas-in-lood-raam een schimmenspel op van rook en vuur. De kerk kreunde in haar voegen en vocht een verloren strijd tegenover een overmacht van vlammen.

"Ze gaat eraan", schreeuwde dorpsgenoot Pietje Louwers plots. Uit het niets stond hij achter ons. Een granaat loeide. Jacques Leurs ging op de grond liggen en bluste door. Broer Frans vluchtte bij sigarenwinkel Smetsers binnen en verdween in de kelder. We schuilden achter een kastanjeboom. De granaat schoot zijn doel voorbij en ontplofte op veilige afstand.

De dood van Jan Schoenmakers

Aan de noordkant verliet de zeventienjarige Jan Schoenmakers de kerk. Niet zonder gevaar had hij het laatste kleingoed uit de sacristie gered: cibories, kelken en een kostbaar kruisbeeld. De klus was geklaard, hij kon naar huis en koos de kortste weg langs slagerij Van Haaren. Bij het kantongerecht keek hij nog eenmaal om, geboeid door de vonkenregen boven het kerkdak en verdween in de Kerkstraat. De Tommy's schoten een tweede granaat af. Het projectiel brulde laag boven de zuidwesthoek van het dorp, verloor snel hoogte en sloeg een krater in het hoekhuis

Kerkstraat-Nieuwstraat, waar Jan juist een opstap op de verhoogde stoep wilde maken. Het bleef bij pogen, de granaat trof hem voluit. Jan stierf ter plaatse.

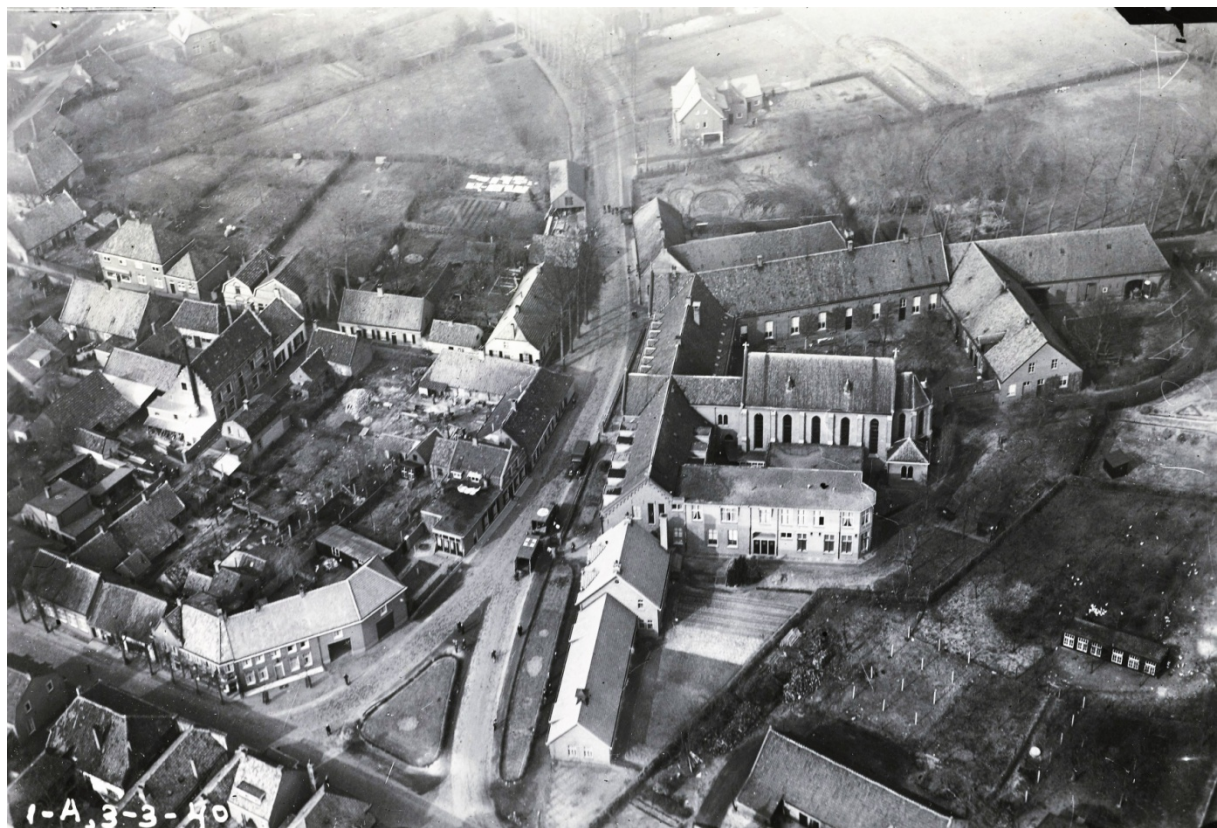
We vluchtten terug naar de Oude Grintweg

Peter en ik besloten te vertrekken. Via de St. Odulphusstraat vluchtten we naar de Oude Grintweg. "Weegens voordurende beschieting van de toren gesloten", stond heel toepasselijk op de schuifdeuren van het pakhuis van de Boerenbond. Iets verderop al, bij dorpsomroeper Sjef Smeets, hield de bebouwing op en strekten zich eindeloze stoppelvelden uit. Afgemaaid koren, met om de vier, vijf meter gegraven schuttersputjes, parallel met de Oude Grintweg. Achter ons hoorden we iemand in looppas. 'Het is Janus', fluisterde Peter verbaasd toen ie omkeek. Janus stond niet bekend als de held van Oirschot. "We nemen hem te grazen, we springen in een putje", stelde Peter voor en hup daar zaten we tussen het zwart en rood akkerzand. Na enkele tellen keken we boven de rand uit. Janus was spoorloos. Pas na enkele minuten stak hij aarzelend zijn kruin boven het zand van een putje uit. Dolle pret dus, we lachten hard en vooral kort. Want door een enorme explosie verkrampden onze lachspieren. In haar kielzog hoorden we een schier eindeloos gedonder. We doken omlaag. De grond dreunde. 'Een bombardement', meende Peter na aanhoudende inslagen. Scherven floten rakelings over onze hoofden. Ik begon te huilen.

'Houd je rustig verdomme', vloekte Peter boven het lawaai uit en hij boog zich over mij heen. Onbewust kneep hij keihard in mijn arm, bij iedere inslag harder. We kropen dicht in elkaar, tot we één hoopje angst werden. Peter prevelde een gebedje, zijn adem rook naar tabak. Blindgangers jankten en explodeerden niet ver achter ons. Peter beukte met zijn vuist tegen het zand, zijn ogen puilden uit. 'Laat die hel in godsnaam ophouden', schreeuwde hij. En merkwaardig, als door een wonder heerste er na nog een paar doffe slagen een abrupte rust. Een vreemde serene stilte, met achter die stilte het monotone geknetter van het brandende hout in de kerk. Peter glimlachte en van zijn gezicht sijpelde zweet. Langzaam ontspande hij zijn hand om mijn arm en kon mijn bloed weer stromen. Hij pakte mijn hoofd in beide handen en schudde het wild heen en weer. We huilden en lachten tegelijk. 'Het is over', zei hij zacht, 'misschien', zei hij er vlug achteraan. Hij wachtte nog even, maakte zich van me los en krabbelde overeind. Heel voorzichtig keek hij boven de rand uit.

De toren

'De toren', mompelde hij en kwam niet verder. Ik schoot omhoog. 'Ja, de toren', herhaalde ik. Een enorme stofwolk vervulde de lucht, die zich traag naar boven bewoog en de ruimte vulde, waar eens de galmgaten prijkten. De bovenste helft had het hoofd gebogen, zijn verzet was gebroken, vierhonderd jaar teken van godsvrucht lag in puin. Ik gaf over van emotie. "Ik wil naar huis", zei ik, "het is genoeg geweest". Peter knikte. We kropen uit de put en vergaten Janus. Als geslagen honden liepen we de Oude Grintweg af. Bij Van de Kerkhof, net vóór de herberg, kwamen we Toon tegen. Toon, een midden vijftiger, was kostganger bij Hannes. Hij liep mank, met altijd een arm op zijn rug, maar nu maakte hij die arm los en ging recht voor ons staan. "Dat mogen jullie nooit vergeten", waarschuwde hij met een dreigende wijsvinger, "twee oktober negentienhonderdvierenveertig is de toren van Oirschot omgeschoten, dat mogen jullie nooit vergeten". "nee, Toon", beloofden we, "we zullen het onthouden". Natuurlijk deden we dat. Bepaalde gebeurtenissen vergeet je nooit. Zij worden als bakens langs je levensweg. Je kijkt om en bezieet ze op afstand. Gebrand in je geheugen vlammen ze van tijd tot tijd op, gewild, soms ongewild.

Een luchtfoto van de Gasthuisstraat in 1940. Vooraan rechts het consultatiebureau, met aansluitend huize St. Joris met kapel. Het daarop volgende pand met de langwerpige aanbouw was het K.J.V.- huis. Tussen deze beide panden liep de Notelsestaat, een zandweg naar de molen van Verbruggen. Verder was het daar in die tijd een open vlakte tot aan de molen toe. Landbouwgrond. Nu is het helemaal volgebouwd. Helemaal rechts op de foto is nog een klein stukje van dat zandweggetje te zien. Iets verder op ligt aan dezelfde kant op de hoek een vrijstaand pand, waar de familie Priem woonde. Later is daar de familie Van Zelst gaan wonen. Daartussen in, dus tussen het pand van de familie Priem en het KJV-huis is nadien de St. Jorisstraat aangelegd. Verder naar het noorden en niet zichtbaar op de foto stond de Boterfabriek en het pakhuis van de Boerenbond. Daarachter begon de Oude Grintweg met erlangs de schuttersputjes, waarvan Hans Beks melding maakt in dit ooggetuigenverslag. Tegenover de Oude Grintweg begon de St. Odulphusstraat, waarvan Hans Beks eveneens melding maakt in zijn verslag. Helemaal linksboven op de foto is nog een klein stukje te zien van deze straat, die naar de markt loopt. Ook is een gedeelte te zien van het pand van de De Vier Quartieren en het pand, waar de familie Van Esch heeft gewoond. (Thans de Heemkamer van de Heemkundekring). Ook is "De Latijnse School" duidelijk te zien. Daar was toentertijd meubelfabriek "Tret" in gevestigd.

Salomo

Door: Hans Beks

September 1944.

Ruim vier jaar oorlog. Nederland verarmde, er kwam gebrek aan alles. De bevolking knoopte de eindjes aan elkaar. Kleding, stook in de winter, brood op de plank, het was niet vanzelfsprekend. Vooral de burger miste veel. Wie, net als wij, een hof had en een boer kende, mocht van geluk spreken. Bij een kennis kocht vader graan en aardappelen en in onze tuin teelden we groenten. Melk haalde we bij een andere boer en voor ons vlees hielden we heimelijk een varken.

Een Yorkshire met spitse oortjes en pretoogjes. Een opgeruimd dier.

Trouw en aanhankelijk.

Voor mij een echte vriend, net zo als "Beertje" onze hond. Lief vond ik hem en vooral 'wijs', al lachte ons gezin als ik dat hardop beweerde.

'Hij is zo wijs als Salomo's kat', schertste vader dan. Een misplaatst grapje vond ik het. Voor mij was ie schrandere en met die zekerheid mocht pa niet spotten. Ik verzoonde daarom een list en nam revanche. Ik bakte hem een koekje van eigen deeg en noemde hem voortaan Salomo. Als ik in de schop kwam, knorde Salomo en stak hij zijn snuit door de opening tussen de voederbak en het schot erboven. Hij draaide zijn kop een halve slag en probeerde een glimp van mij op te vangen.

Hij knorde dan opnieuw en gooide zijn voorpoten op de bovenkant van het schot en hij stak zijn nek uit. Ik krabde dan over zijn kop en lijf tot de rillingen over zijn rug liepen. Hij genoot ervan, knorde weer en raakte in aandrif mijn wang. Een kus, een blijk van genegenheid zonder twijfel!

Ja, want vrienden waren we, voor het leven aan elkaar verknocht. Lief en leed, al mijn gevoelens deelden ik met hem, zittend in zijn hok op de rand van de voederbak. Hij sloot behoedzaam de

Salomo, een vriend voor het leven

ogen en luisterde met mijn armen om zijn hals en mijn wang tegen zijn lijf. Hij knorde instemmend of schudde nee met zijn kop met klapperende oren. Alles verstond hij en geen dag verstreek zonder ons onderonsje. Ik de babbelaar, hij de stille vennoot, mijn therapeut in oorlogstijd. Een bijzonder dier was hij, met toch ook de geaardheid van zijn soortgenoten, hij at en sliep en maakte van vers stro mest.

De oorlog kende Salomo slechts op afstand. Buiten mijn verhalen om was hij daar geen getuige van. Lange tijd tenminste niet, want op 17 september keerde het tij. De

Tommy's en de Amerikanen landden op de Sonse heide en een dag later maakten zij een einde aan zijn vredig bestaan.

Ons gezin en vele anderen moesten evacueren.

"Befehl van de Ortskommandant". Een met de hand geschreven stuk. De bewoners van de Heistraat, Molenstraat en Kanaalstraat, alsook de kanaalzijde van Den Heuvel, Koestraat, Markt en Rijkesluisstraat, moesten hun woningen ontruimen. Met enkel wat kleren, een pot en een pan verkasten we op 18 september naar Van Hooff aan de Oude Grintweg. Huis en haard bleven achter, Salomo inclusief. Ons honk bleef gelukkig bereikbaar; vader kon Salomo een keer per dag verzorgen. Hij alleen. 'Het is te gevaarlijk', vond moeder als ik bedelde om mee te mogen. Twaalf dagen pendelde vader op en neer en inmiddels rukten de geallieerden op. Rond Best werd zwaar gevochten, het front lag, bij wijze van spreken, in de achtertuin. De Duitsers ontruimden het hele centrum en een gedeelte van het buitengebied. Het gevechtsterrein werd tot achter Van Hooff uitgebreid. Een voor onbevoegden ontoegankelijk gebied werd het. Elke bewoner moest het verlaten. Voor de tweede maal verwisselden we van erf en ditmaal belandden we in Oisterwijk.

Voor Salomo viel toen het doek

Hij raakte thuis geïsoleerd en zou verhongeren; hij moest dus mee, levend of dood. Mijn ouders kozen voor de dood. Mijn argumenten voor het leven ten spijt kozen zij voor de dood met het mes.

Twee oktober in de late avond loodsten vader en broer Peter Salomo naar zijn dodencel bij Van Hooff. Drie oktober in de vroege morgen dreven Peter, vader en Cor en pa Van Overbeek hem uit zijn hok naar het volle licht. Hij knipperde met zijn ogen en keek verwonderd rond. Hij knorde, zag mij, wilde naar mij toe rennen, maar kreeg geen kans. De krachtpatsers hielden hem tegen en dreven hem hardhandig verderop naar Jan van Hooff, die met een mes, een platte houten bak en nog ander gereedschap voor de slacht stond te wachten. Salomo rook onheil en zette aan om te vluchten. De vier grepen hem snel ieder bij een poot, kwakten hem om en sleepten hem onder luid geschreeuw naar Jan. Liggend op zijn rug drukten ze zijn poten op de bodem van de bak, Salomo kon geen kanten uit. Het mes flitste. Jan stak het lemmet tot het heft in Salomo's hals. Hij wilde de slagader treffen maar miste. Door pijn en angst overmand verdubbelde Salomo zijn kracht, rukte zich los en rende luid jankend weg. Het bloed gutste uit zijn wond, hij begon te wankelen en sloeg tegen de grond. Ik rende naar hem toe en aaide over zijn kop. Hij keek me aan en kreunde, hief zijn kop op en raakte bewusteloos in mijn handen. Jan van Hooff kwam achter me aan gerend. Hij duwde me opzij en sneed Salomo's hals voor driekwart open. Met golven stroomde het bloed over de stenen. De twee pa's sleepten hem terug naar de houten bak. Moeder goot warm water over zijn lijf en Jan en Cor krabden de haren van zijn huid. Met een haakje trokken ze de nagels van zijn tenen. Cor sneed de onderbuik open en haalde de pezerik eruit. Vanuit de bak legden ze samen Salomo op een ernaast gelegen ladder. Ze bonden de achterpoten vast en zetten de trap overeind. Cor sneed de buik in de lengte open, haalde de ingewanden eruit en hakte de ribben los. Hij spleet de kop doormidden en klapte zijn lijf open. Met emmers water spoelde hij het binnenste schoon.

het einde van Salomo

Hij spleet de kop doormidden en klapte zijn lijf open. Met emmers water spoelde hij het binnenste schoon.

“Een pracht schilderij”, meende vader Van Hooff en keek naar ons, maar niemand viel hem bij.

Voor één nacht gold het bakhuis als sterfhuis.

Cor kortte hem in de vroege morgen. Zijn snuit, zijn staart, zijn hart, de ribben, de hammen, het spek, alles verdween gezouten in een kuip. Moeder spreidde er een laken over. Het smetteloos wit kleurde langzaam rood. “Vier, vijf weken kunnen we er mee toe”, hoorde ik ze plannen. Peter en vader hesen de tobbe op een hoogkar. “Ju” commandeerde Jan. Zijn paard trok aan. Ik staarde hem na. Koud zweet parelde op mijn voorhoofd. Moeder zag het. “Salomo zou niet anders gewild hebben”, troostte ze beschaamd, “we moeten eten”. De kar zwenkte en reed de zandweg op. Wij volgden zonder één woord. De wielen ratelden in het karspoor en joegen het zand op, het hulde mijn gemoed in wolken en gaf me de kans om te janken.

Jan Schrauwen

Door: Jan Kuijpers

Dit aangrijpende verhaal is in 2009 geschreven. Vlak voor de onthulling van het bevrijdingsmonument in Oirschot. Jan was een van de initiatiefnemers.

In 2009 was het vijfenzestig jaar geleden dat Zuid-Nederland bevrijd werd van de ellende van de Tweede Wereldoorlog. In veel gemeentes werden herdenkingsbijeenkomsten gehouden. Ook in Oirschot. Dat ging gepaard met de onthulling van een lang langgekoesterde wens bij een groot deel van de bevolking. Het hebben van een bevrijdings-monument. Want Oirschot was misschien wel een van de laatste gemeentes waar zo'n monument ontbrak. Bij de ingang van de Drossaard aan de Bestseweg zou het komen te staan. Na wat discussies is het monument bepaald. Een aanvliegende adelaar van de Oirschotse kunstenaar Jan Meynard van Emst. Leerlingen van Scholen- gemeenschap De Kempenhorst hebben de omgeving ingericht. De onthulling van het monument vond plaats op 23 oktober 2009. In de aanloop daar naar toe is Jan Schrauwen geïnterviewd. Hij heeft de oorlogsjaren op de meest verschrikkelijke wijze als jongeman van 19 jaar moeten doormaken. Hier volgt zijn verhaal.

Jan Schrauwen is 85 jaar (in 2009). Woont nu ruim veertig jaar in Oirschot en is beroepsmilitair geweest. Hij heeft aan de Tweede Wereldoorlog traumatische ervaringen overgehouden, die hij graag wil vertellen. Nog dagelijks denkt hij terug aan die afschuwelijke tijd. "Een jeugd heb ik geen gehad", aldus Jan, die nu in vrede met zichzelf leeft, ondanks dat hij nog steeds moeite heeft met die verschrikkelijke herinneringen. Daar komt nog bij dat hij vijf jaar geleden zijn vrouw heeft verloren met wie hij vijftig jaar getrouwd is geweest. Dagelijks denkt hij nog aan haar terug. Een foto met twee lichtjes ervoor in zijn huiskamer houdt de gedachte aan haar levendig.

Geboren op Java

"Ik ben in 1923 op Java geboren. In Weltevreden. Een plaatsje vlak bij Batavia, dat nu Jakarta heet. Mijn vader was daar beroepsmilitair. Hij is naar Indië gegaan tijdens de Atjeh-oorlog. Atjeh is een gebied in Noord-Sumatra dat zich van het toenmalige Nederlands-Indië wilde afscheiden. Na de Atjeh-oorlog zijn mijn ouders in 1933 met hun vier kinderen teruggegaan naar Nederland en zijn gaan wonen in Breda. Ik was toen tien jaar. In Breda ben ik gewoon naar de lagere school gegaan en daarna naar de Mulo. Ik zat in de laatste klas van de Mulo toen de Duitsers op 10 mei 1940 Nederland binnenvielen. Wij zijn toen gevlucht richting België, omdat we wisten dat de Franse troepen onderweg waren naar Nederland. We zijn ze onderweg tegengekomen. Met alle gevolgen van dien. Want die troepen werden door de Duitsers vanuit de lucht beschoten. Onderweg moesten we regelmatig in sloten duiken als er weer Duitse vliegtuigen overkwamen. Verder dan het plaatsje Achtmaal zijn we niet gekomen. Na veertien dagen keerden we terug naar huis. Naar bezet gebied. Want de Duitsers waren oppermachtig, versloegen de Franse troepen en hadden Nederland in een paar dagen helemaal bezet. Toen brak er voor mij, als jonge vent, een afschuwelijke periode aan.

Joods bloed

Toen de oorlog uitbrak was ik 17 jaar. Al gauw waren de Duitsers op zoek naar jonge mannen. Die werden dan opgepakt om als dwangarbeider te werk te worden gesteld in Duitse fabrieken. De eigen bevolking zat immers voor het grootste gedeelte onder de wapenen. Omdat ik het gevoel had dat ze mij ook wel zouden oppakken ben ik opzettelijk een paar keer op de Mulo voor mijn eindexamen gezakt. Want zolang je op school zat dan werd je niet opgepakt. Maar dat was na twee

keer zakken niet langer vol te houden. Wij hadden bovendien ook geen familie of kennissen, waar ik kon onderduiken. Toen heb ik me maar gemeld, want je moest jezelf aanmelden. Omdat mijn moeder van Joodse afkomst was, was ik erg bang toen ik me aanmeldde. Als ze erachter kwamen dat mijn moeder Joods bloed had, dan werden we opgepakt en naar een vernietigingskamp gestuurd. En was het gedaan met ons en werden we vergast. Gelukkig gingen ze niet verder graven in mijn afkomst.

Als dwangarbeider naar Duitsland

In het najaar 1942, ik was toen 19 jaar, ben ik vanuit Breda met de trein op transport gesteld richting Duitsland. Naar onbekende bestemming. Ik heb op het station afscheid genomen van mijn ouders, broers en zussen. Ook van mijn zusje Tonnie, die ik door een afschuwelijke gebeurtenis nooit meer zou terugzien. We werden door allerlei mensen nog uitgezwaaid. De trein werd goed bewaakt. Ontsnappen was onmogelijk. Ruim een dag later kwamen we aan in Kassel. Daar werden we in twee groepen gesplitst. De mensen, met wie ik in dezelfde coupé zat, bleven in Kassel achter en ik werd, met voor mij onbekende mensen op transport gesteld, richting Straatsburg. Wat voelde ik me eenzaam. Ik was nog nooit alleen weg geweest. De tranen rolde over mijn wangen. Na twee dagen reizen kwam ik in Straatsburg aan en werd ik in een 'lager' in Meinau gedropt. Een plaatsje een paar kilometer buiten Straatsburg. Het barakkenkamp, waar Russen, Serven, Hollanders en nog veel meer verschillende nationaliteiten zaten, was helemaal met prikkeldraad omgeven. Hier kregen we een toespraak van de kampcommandant. Als we zouden ontsnappen dan zouden we naar een concentratiekamp worden overgeplaatst.

Het Kampleven

De schrik zat er goed in toen we aankwamen. We waren allemaal bang. In die barakken waren houten stapelbedden in elkaar getimmerd met daarop een strozak, waarop we moesten slapen. De eerste avond kregen we een soort waterkoolsoep en kummel met een stukje brood. We hebben daar verder nooit iets anders gehad. Het smaakte van geen kanten. De toiletten waren afschuwelijk. Ze hadden in een barak een stelling tegen de muur getimmerd met daarop een plank met grote gaten erin. Daar moest je op gaan zitten om je behoefte te doen. Er was geen enkele afscheiding met je buurman. Het stonk daar geweldig. De geur was afschuwelijk. De eerste keer toen ik daarop zat, kokhalsde ik behoorlijk. Maar na verloop van tijd wende dat. Je wist op den duur niet beter. Ik moest gaan werken in een vliegtuigmotorenfabriek van Junkers.

Hamer en beitel in handen gedrukt

We kregen een hamer en een beitel in onze handen gedrukt en moesten een vloer gaan uitkappen. Dat was nodig omdat de fabriek ging uitbreiden. We moesten 12 uur achter elkaar werken met een paar kleine pauzes. Ik was kapot en had blaren op mijn handen. Ik had nog nooit gewerkt. Korte tijd later werd ik overgeplaatst. Aan de lopende band moest ik toen cilinderkoppen bewerken. Er zaten bij mij een paar Elzassers, die voor mij brood meebrachten. Een welkome aanvulling op het karige eten dat we daar kregen. Het was een verschrikkelijk tijd daar. Ik heb daar ongeveer een jaar gezeten.

Maar het zou nog veel erger worden. Toen de invasie kwam in juni 1944 werden we overgeplaatst naar Nordhausen in het Hartzgebergte. Met honden werden we op transport gesteld. Toen we in Nordhausen aankwamen wisten de Duitsers niet goed wat ze met ons aan moesten. Ook daar werden we 'welkom' geheten met een donderspeech met de nodige dreigementen als we zouden ontsnappen. Voorlopig werden we tewerkgesteld in een uitgehakte grot, waar de V 1's werden gemaakt. Het was een geheime werkplaats. Waarschijnlijk vonden ze het toch te link dat wij daar gingen werken en na een korte tijd daar werkzaam te zijn geweest werden we overgeplaatst naar een andere fabriek van Junkers, die aan de ander kant van de berg in uitgehakte gangen en grotten was gelegen.

Werken aan de V 1's

Ik moest weer hetzelfde werk doen wat ik in het vorige werkkamp heb gedaan. Cilinderkoppen persen aan de lopende band. Iedere dag vertrokken we met de trein daar naar toe. We vertrokken als het donker was en kwamen pas terug als het weer donker was. Het eten was altijd hetzelfde. Koolsoep met een stukje brood en een klontje boter, waar we dan vier dagen mee moesten doen.

Ik was inmiddels zo mager als een lat. De barakken, waarin we sliepen, lagen vlak langs een concentratiekamp. Slechts afgescheiden door prikkeldraad. Wat ik daar iedere dag heb gezien en meegemaakt tart iedere beschrijving.

De mensen, die je daar zag rondlopen waren broodmager. Ze hadden holle ogen en ingevallen gezichten. Totaal uitdrukkelingsloos liepen ze daar of lagen op de grond. Niet meer in staat om te lopen. Ze werden geslagen en we hoorden ze van pijn en angst schreeuwen. Dagelijks vonden daar aframmelingen plaats. Iedere dag zag ik mensen letterlijk sterven. Tien per dag was heel normaal. Die werden dan door medegevangenen weggesleept naar een plek waar de lijken geheel ontkleed op een hoop werden gegooit. En dan de luizen. Heel mijn lichaam zat onder de luizen. Overal had ik rode plekken. De hele dag door moest ik krabben van de jeuk. De luizen zaten overal. In de strozakken. In mijn kleren. Als het vroor dan legde ik mijn kleren buiten neer in de hoop dat de luizen door bevriezing kapot zouden gaan. Maar het hielp niet. In de houten bedden, waar we op lagen, zat de wandluiz. Die stonken ontzettend. Ik heb daar een verschrikkelijke tijd gehad. Alles bij elkaar heb ik daar van augustus 1944 tot 4 april 1945 gezeten.

Tweeëneenhalf jaar van huis zonder enig contact

Inmiddels was ik ruim twee en een half jaar weg. Zonder enig bericht van thuis en zonder dat ik ook maar een teken van leven kon geven aan mijn ouders. Contact met de buitenwereld was onmogelijk. Ieder menselijk gevoel begon geleidelijk aan te verdwijnen. Je leefde als een zombie. Gewoon doen wat je moest doen en maar hopen op betere tijden, want anders overleefde je deze hel niet. Je was totaal afgestompt. Je wist ook niet dat de geallieerden inmiddels al grote vorderingen maakten om Europa te bevrijden.

Bombardement op 4 april 1945

Tot het moment van het bombardement. Dat was op 4 april 1945. Toen kwam de ommekeer. Wij waren met z'n achten. We doken de schuilkelders in, die onder de barakken lagen. Twee schuilkelders boven elkaar. We doken in de onderste. Het was vreselijk. De kelders golfd en neer als er voltreffers op onze barakken vielen. En ik maar bidden. Mijn laatste uur was geslagen. Hier kom ik niet meer uit. Ik had me al verzoend met de gedachte, dat ik ging sterven. Toen het bombardement voorbij was en wij het overleefd hadden, kropen we naar de uitgang. Die was door vallend puin geblokkeerd. We hebben ons toen uitgegraven. Toen we buiten kwamen, konden we onze ogen niet geloven wat we toen zagen".

We stonden aan de grond genageld. Het hele terrein was compleet van de aardbodem weggevaagd. Alle barakken waren verdwenen. Overal bomkraters en lijken. Niets dan lijken. Op een oppervlakte zo groot als een voetbalveld lagen honderden dode of bijna dode mensen. Toen het Amerikaanse leger korte tijd daarna dit kamp aantrof hebben ze foto's gemaakt, die jaren later gepubliceerd zijn in het blad Panorama. Dit blad publiceerde toen een uitgebreid verhaal over dit kamp. Dit naar aanleiding van de Amerikaanse TV serie 'de Holocaust'. Het verhaal dat indertijd over de hele wereld ontzettend veel emoties heeft losgemaakt. Want eindelijk werd de jodenvernietiging in haar volle omvang op zeer indringende wijze aan de wereldbevolking getoond. Ook in een Engels blad is toen een verhaal verschenen onder de titel "I was there" van iemand, die samen met mij dit kamp heeft overleefd.

Vluchten

We waren met z'n zevenen. Onze eerste gedachte was: vluchten. Het open veld in. We sprongen over de lijken en zette het op een lopen. Tijdens onze vlucht sprong ik over een meisje heen dat nog leefde. Haar ogen knipperden. Haar been was compleet afgerukt. De botten staken er uit. Ze leefde nog, maar ik kon niks doen. Ik twijfelde nog, maar ik ben toen doorgelopen. Mijn hele leven worstel ik nog met de gedachte dat ik haar daar zo heb achtergelaten, heb laten creperen en niet heb geholpen. Maar ik was op dat moment absoluut niet in staat om iets voor haar te doen. Ik zie dat meisje, het was een Poolse, nog iedere dag voor me. Onze enige gedachte op dat moment was vluchten uit deze ellende.

Suikerbieten en uien eten

Het werd een ware overlevingstocht in de hoop ooit nog eens thuis te kunnen komen. We hadden niets te eten. Onderweg haalden we suikerbieten en uien van het land en aten die op. We liepen

richting Sachsenhausen en sliepen in een verlaten steenfabriek op tafels en deuren, die daar lagen. De volgende dag gingen we verder. We hadden ook een Hollander uit het concentratiekamp bij ons, die de gestreepte kampkleding had uitgetrokken en wat burgerkleding had gevonden en aangetrokken. We kwamen een groep gevangenen onder bewaking van Duitse soldaten tegen. Toen ze ons zagen kwamen twee soldaten op ons af, vroegen wie we waren en zonder ook maar iets te zeggen zetten ze ons tegen de muur, met de bedoeling om ons dood te schieten.

Toen we duidelijk konden maken dat we geen gevangenen waren, maar vluchtelingen lieten ze ons weer gaan. Later hoorden we, dat die soldaten de groep gevangenen in een lege schuur hadden opgesloten en de schuur met de gevangenen erin, in brand hadden gestoken. Onderweg kregen we soms onderdak en soms niet, omdat de bevolking veel te bang was om vreemden onderdak te geven. Eten kregen we dikwijls wel. Soms werden we uitgescholden als die "smerige buitenlanders, die ons in de vorige oorlog hadden verraden". Daarmee doelend op de Eerste Wereldoorlog. Toen we met z'n zevenen verder trokken kwamen we in een gehucht terecht van een paar boerderijen, waar de bevolking ons goed gezind was. Ik heb toen veertien dagen onderdak gekregen en eten bij een boerin, die helemaal alleen was. Haar man en haar zoon vochten aan het oostfront. Zij was blij dat ze iemand in huis kreeg, die wat werkzaamheden kon verrichten zoals het schoonmaken van het kippenhok en het verzorgen van de paarden.

De komst van de Amerikanen

Het Amerikaanse leger rukte steeds verder op. Vlak bij het gehucht lag een spoorlijn, die voortdurend werd gebombardeerd. Tijdens mijn verblijf kwamen twee meisjes aanlopen, die op de vlucht waren voor de Russen, die vanuit het oosten Duitsland binnen trokken. Eén was er zwanger en dat andere meisje was een heel knap meisje, waar ik warme gevoelens bij kreeg. Zij kregen ook onderdak bij die boerin. Toen de sirene weer eens ging en Amerikaanse vliegtuigen de spoorlijn gingen bombarderen sprong ik uit het boerderijraam en ben toen samen met dat meisje de kelder ingedoken van de ernaast gelegen boerderij. Hand in hand zaten we daar. Wat was ik verliefd. Na het bombardement waren de Duitsers, die in dat gehucht waren gelegerd, vertrokken.

Witte lakens uit de ramen

De boeren hingen witte lakens uit de ramen om aan te geven dat er geen Duitse militairen meer bij hen op de boerderij waren. De volgende dag kwamen door dat gehucht hele colonnes Amerikaanse militairen. Die gooiden kaakjes, sigaretten en chocolade naar ons. Toen zijn we ook uit dat gehucht vertrokken en liepen richting Nordhausen. Onderweg pikten we fietsen van de Duitsers om wat sneller op te schieten. Maar in Nordhausen moesten we die fietsen weer inleveren van de Amerikanen en konden we te voet verder.

Dagen hebben we gelopen. Overal waren er vluchtelingen van allerlei nationaliteiten. We sliepen in hooibergen en lege klaslokalen. Om onze magen te vullen kregen we kaakjes van de Amerikanen en haalden we worsten weg bij slagerijen, die we onderweg tegenkwamen. Bij het Amerikaanse Rode kruis hebben we nog iemand achter moeten laten. Hij was te ziek om met ons verder te kunnen gaan. Toen we door Heidelberg kwamen zagen we pas goed wat een verwoesting die bombardementen hadden aangericht. Niets stond er meer overeind.

Opgepikt door Amerikanen

Toen we Heidelberg gepasseerd waren, werden we door een Amerikaans voertuig opgepikt, dat ons naar Königswinter bracht. Daar sliepen we in een lege treinwagon. En kregen van de Amerikanen noodrantsoenen. Ook werden we daar met DDT-poeder ontluisd. Na enkele dagen gingen we weer verder. Onderweg stroopten we de lege huizen af. We namen alles mee wat we maar konden gebruiken. Ik heb nog een wandelstok gepikt, die ik nu nog steeds heb. We moesten wel voorzichtig zijn, want de Amerikanen stonden plunderingen niet toe.

Weer in Holland

Na een week zo gelopen te hebben werden we opgepikt en naar Nederland gebracht. Op 30 april 1945 kwamen we in Echt aan. We werden ondergebracht in een school. Daar werd iedereen gescreend op zuiverheid. Ze moesten alles van ons weten. Na te zijn goedgekeurd werden we via Maastricht naar Eindhoven gebracht. In Eindhoven kregen we treinvervoer naar Breda, waar ik woonde.

Wat was ik blij dat ik in de trein weer de Bredase toren zag na al die ellendige jaren. Ik ben in Breda uitgestapt met nog vijf anderen. Het eerste wat ik deed was informeren naar mijn ouders, broers en zusters. Ik deed dat bij een kennis van ons, die tegenover het station woonde. Die vertelde me dat mijn zusje Tonnie, ze was toen 16, een half jaar geleden op de fiets naar school op een brug in Breda door een vliegtuigbom was getroffen en overleden. Dat gebeurde op 23 december 1944.

Zuid-Nederland was toen al bevrijd. Een Duits vliegtuig liet, waarschijnlijk uit wraak, nog een bom vallen op bevrijd Breda. Toen ik hoorde dat mijn zusje was overleden, was ik er kapot van. Die kennis, die dat allemaal vertelde, sprong op z'n fiets om thuis te gaan vertellen, dat ik eraan kwam. Mijn oudste zuster kwam me tegemoet. Het weerzien met mijn familie was enorm emotioneel. Ik denk daar nog dagelijks aan terug.

Brabant was al een half jaar bevrijd en ze hadden al jaren niets meer van me gehoord. Ze hadden alle hoop al opgegeven, om mij nog ooit levend terug te zien. En plotseling stond ik daar voor hun ogen. Vies, smerig, helemaal onder de luizen stond ik daar. Na ruim twee en een half jaar gevangenschap met verschrikkelijke ontberingen. Aan dat moment van die ontmoeting met mijn familie, denk ik nog dagelijks terug. Mijn kleding heb ik toen in de schuur uitgedaan en verbrand en kon ik me voor het eerst weer eens grondig wassen in een teil water.

Beroepsmilitair geworden uit 'kwaadheid'

De oorlog met Japan was nog niet afgelopen en uit kwaadheid heb ik me na een maand thuis te zijn geweest, aangemeld als oorlogsvrijwilliger. Ik werd naar Engeland gestuurd voor een opleiding tot sergeant-instructeur. Maar in Japan ben ik nooit geweest. De oorlog was daar inmiddels ook afgelopen. Ik ben teruggegaan naar Nederland en heb toen in Nederland dienstplichtige soldaten opgeleid. Toen kreeg Nederland oorlog met Indië en daar ben ik toen bijna drie jaar geweest. Maar dat is een verhaal apart.

Tot slot

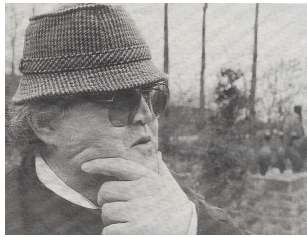
Ik ben dus beroepsmilitair geworden. Uit overtuiging. En ben inmiddels al dertig jaar gepensioneerd en woon al veertig jaar in Oirschot. Ik ben blij dat ik na zoveel jaren mijn verhaal heb mogen doen. Bedankt”.

Ik ben Jan zeer erkentelijk voor de openheid, waarmee hij zijn verhaal aan mij heeft verteld. Het was voor hem een zware opgave om zijn ervaringen tot in de kleinste details aan mij te vertellen. Toch wilde hij zijn verhaal kwijt. Het luchtte hem op. Hij gaf inzicht in wat hij heeft moeten meemaken. Want hij vond dat zijn verhaal niet verloren mocht gaan. Voor heel veel mensen, die in hun jeugd zijn blootgesteld aan dergelijke verschrikkingen sluiten dit af door er nooit meer met iemand over te praten. En daarmee gaat veel verloren wat voor een juiste beoordeling van de geschiedschrijving, zowel persoonlijk als maatschappelijk van groot belang kan zijn.

Jan Kuijpers

Persoonlijk verhaal van Theo Schut

Door: Tom Tacken en Jan Kuipers

Theo heeft lange tijd de varkenshouderij van zijn ouders aan de Evenheuvel, een zijstraat van de Oude Grintweg, gehad. Door lichamelijke en geestelijke tegenslag was hij niet in staat om de varkenshouderij te blijven runnen en werd failliet verklaard. Hij moest zijn huis uit en ging in een schaftwagen wonen. En in die schaftwagen voelde hij zich goed thuis. “Daar had ik tenminste voeling met de grond, mijn geboortegrond”, aldus Theo, “maar dat mocht ik niet van de gemeente. Dat kunnen wij niet tolereren. De gemeente kan zoveel niet tolereren”, aldus Theo. Hij kreeg een woning toegewezen aan de Michiel de Ruyterlaan.

Balsvoort

“Ons gezin heeft altijd op een boerderij aan de Oude Grintweg gewoond. Om precies te zijn aan de Evenheuvel. Maar in de oorlogsjaren gingen wij heel vaak naar de boerderij ‘Balsvoort’, waar mijn oma woonde. De boerderij lag afgelegen tegen de Kampinase heide aan. De broers van mijn vader boerden daar in de oorlogsjaren. De boerderij was een toevluchtsoord geworden voor onderduikers. Een verzetsgroep uit Oisterwijk had er bovendien hun uitvalsbasis”.

De moord op zijn vader en Ome Hein

“Als op 6 oktober de Duitsers in Balsvoort binnenvallen zijn alleen mijn vader en ome Hein op de boerderij. ‘Ik zag dat mijn vader weggevoerd werd. Hij werd driehonderd meter verder doodgeschoten. Maar de schoten kan ik me niet herinneren, snapte daar nou iets van? Toch een soort van verdringing. Op het slachthuis ging ik altijd achter een deur staan met mijn vingers in de oren wanneer een varken of een koe met het schietmasker werd doodgemaakt. Ik kon zo’n beest goed helemaal uit elkaar zien liggen en hem slachten. Maar het moment leven-dood, dat heb ik

nooit kunnen verdragen”, aldus Theo.

“Ome Hein moet ons vader dood langs de weg hebben zien liggen. Hem hebben ze pas een dag later vermoord. Zijn graf heeft ie zelf moeten graven. Eerst hadden ze ‘m nog al zijn tanden uit z’n mond geslagen, maar Ome Hein heeft niemand verraden. Wat waren het toch enorme kerels, hé. En zo zijn er meer geweest”.

Begraven in Oirschot en De Woeste Hoeve in Loenen

“Ome Hein wordt helemaal vergeten”, zegt Theo. “Er wordt geen een mis voor hem gedaan. Da hedde als ge niet getrouwd bent geweest, dan worde vergeten. Dat maak ik zelf ook mee”. Begin jaren tachtig heeft Theo het stoffelijk overschot van zijn oom laten overbrengen naar oorlogsbegraafplaats “De Woeste Hoeve” in Loenen op de Veluwe, want daar kan hij eeuwig rusten. “Vader ligt in Oirschot bij zijn vrouw, die in 1981 is overleden. Ze hebben hem destijds

‘gezonken’, want de teraardebestelling kon het uitstel van een begrafenis niet verdragen. Het had een hele tijd geduurd voor het dode lichaam van Bernard Schut in een greppel gevonden werd”.

Pesterijen en eenzaamheid

Theo was met zijn zeven jaren de oudste, en dus kon het vele werk op de boerderij nauwelijks doorgang vinden. “Vee- en andere handelaren speelden bovendien onder één hoedje. Al te veel waren er die misbruik maakten van de weerloosheid en het isolement van ons vaderloos gezin”,

vertelt Theo. “De eenzaamheid was ten hemel schreiend. Enkel uit de voormalige illegaliteit kreeg je steun. Familie was er niet veel en de buurt had geen respect, de goeien niet te na gesproken. Ik weet nog goed een paar weken nadat ons vader gestorven was. Getik op de ramen Tik, tik, tik. Buurtjongens die een punaise in het houtwerk hadden gedouwd en met een touwtje op afstand een steentje tegen de ruit lieten tikken. Tik, tik, tik. Ik ging met ons moeder mee naar buiten, maar niemand te zien. Ik bedoel maar”.

Mijn moeder verlangde naar grotemensenpraat

“We hadden een tactiek ontwikkeld. Als het regende gingen we voor het raam staan. Kwam er een fietser langs dan riepen we hem naar binnen om te schuilen. Dan kon ons moeder weer eens buurten en konden wij eens naar iemand anders luisteren. Op een keer hadden we een kapelaan. Z’n toog glansde helemaal van de regen. Dat was een gouden vangst. Ik heb ons moeder na lange tijd pas gevraagd, wat haar nu het beste was bijgebleven. Altijd die kinderpraat” zei ze, “nooit eens tegen volwassenen mijn nood kunnen klagen. Ze had van die kernachtige uitdrukkingen, ons moeder. Daar ging veel meer achter schuil dan wij konden bevroeden. werken verzet de zinnen dat was er zo eentje. Verder was ze erg gesloten”.

Als ik maar kan huilen, schreuwen

Op een keer heeft ze tegen een jongen gezegd, die zijn vader pas had verloren. “Hoe is het toch met jullie moeder”. “Och, vandaag goed, morgen niet”, antwoordde die. En toen zei ons moeder: “Als ze maar een keer kan schreuwen, een kar vol heb ik gedaan”. “Pas zesendertig jaar na de dood van ons vader kwam ik dat te weten. Ik ben er iedere dag mee bezig. Dat kun je anderen niet uitleggen. Die hebben de geschiedenis van de oorlog gelezen als spannende indianenverhalen. Maar hoor ik straks bij de dodenherdenking hier in Oirschot dat gedicht weer van Jan Campert “De Achtien Doden”, godallemachtig dan moet ik mijn ogen dichtknijpen en hard”, aldus Theo.

Het omstreden oorlogsgedenkteken

Theo Schut is een kunstkenner en kunstliefhebber. Begin jaren zeventig vat hij het plan op een oorlogsgedenkteken op eigen terrein neer te zetten; een kleine tien jaar later komt het tot verwezenlijking. Een eerbetoon aan zijn vader en ome Hein, maar zeker ook aan zijn moeder, die hulpeloos achterbleef en het desondanks klaarde. Moeder zal nog een jaar lang van het beeld kunnen genieten, voordat ze in 1981 overlijdt. De Oirschotse beeldhouder Jan van Emst heeft het gemaakt. Vier bronzen figuren, een moeder die haar kinderen beschermt.

De beeldengroep staat nu in Oisterwijk

Landelijk juridisch en publicitair gevecht

Het is 1983 als over het beeld een juridisch en publicitair gevecht losbarst. Theo is tegen de wil van de gemeente ingegaan door zonder bouwvergunning het beeld te plaatsen. Dat was hem sowieso geweigerd omdat kunst niet met de agrarische bestemming aldaar strookte. Dan maar geen vergunning oordeelde Theo eigenmachtig. De gemeente bewandelt de officiële weg en gelast Theo het beeld te verwijderen. In hoger beroep is ook de Raad van State die mening toegeedaan.

Fel protest in de landelijke pers

Maar ondertussen hebben de media, regionaal en landelijk, zich op het conflict gestort. Theo laat in kranten weten te zullen blijven vechten voor het beeld. Nico Scheepmaker, alias Trijfel – niet de eerste de beste- vaart in zijn krant fel uit tegen de gezagsdragers. Hij zegt over de complexe argumentatie van de Raad van State en de gemeente Oirschot: ‘Het is jammer dat de moffen ook niet zo subtiel redeneerden in 1944, dan had Bernard Schut misschien nog geleefd’. En sluit af met een man eert zijn vader en moeder en heeft daar alle reden voor. Daar kan geen wet of

bestemmingsplan tegenop'. Dat zou blijken te kloppen. De beeldengroep heeft altijd gestaan in een door Theo keurig aangelegd hofje met buxus, hulst, narcissen, tulpen en veel meer van dat moois. Over de affaire zegt hij nu: "Er zat wel meer achter dan dat monument alleen, maar wat heeft het voor zin daarop terug te komen? Het is allemaal bijgelegd".

Oorlogsgedenkteken op de Kampinase heide met de namen van Bernard en Theo Schut

Theo kreeg geen toestemming om boer te worden

Een nieuwe papierwinkel drong zich aan Theo op, toen hij enkele jaren terug opnieuw wilde gaan boeren. Nu niet meer met varkens maar met runderen. De Agrarische Bouwcommissie kan aan de plannen haar goedkeuring niet verlenen tot groot verdriet van Theo. Want: "Boer heb ik altijd van jongs af aan willen zijn, niks anders. En ik mis het nog altijd".

Geloven

Theo is een diepgelovig mens. Niet altijd geweest. Sterker, op zijn zeventiende zwoer hij het geloof af. Hij rekende het de Dienaren aan dat ze slechts bij hem thuis langs kwamen voor de "vierjaarlijkse zieltjes-tellerij". Later zou hij echter inzien dat de Dienaren niet belangrijk zijn, maar het Woord. Zoals hij het zelf zegt: "Het gaat er niet om wie wat verkondigt, maar wat wie". Hij vroeg het eens een belangrijke verzetsman: "Bent u gelovig"? Die antwoordde wat gemelijk: "Ik heb het recht te geloven". En zo ziet Theo dat ook. Hij mag, hij moet niet. Daarom staat hij ook niet meer met kritiek op de kerkelijke leiders klaar. "Ik ben lid van de universele kerk", zegt Theo, die lid is van EO, NCRV en KRO en nog wel in die volgorde geworden ook.

Muziek is als bruisende champagne

Hij gaat op de bank zitten eEn zegt "dat hij de spanning uit zijn benen weg voelt vloeien, als hij op die bank gaat zitten". Erop ligt een stapeltje cd's. Twee uitvoeringen zitten erbij van Vivaldi's Vier seizoenen, een door Nigel Kennedy en een door Jaap van Zweden. Kennedy vindt Theo als "bruisende champagne, Van Zweden als fonkelende wijn". Op de vensterbank staat een beeldje, dat eigenlijk uit twee gestalten bestaat, met bijbehorende marmeren zuiltjes. Met die zuiltjes kun je spelen. Theo doet het voor. Zet ze anders neer. "Zie je nu dat die lijnen ineens anders lopen". Dan neemt hij een Afrikaans beeldje van een vrouw en zegt: "het vrouwelijk element, dat mis ik in mijn omgeving".

Zwaarlijvigheid

Ik vraag hem naar zijn zwaarlijvigheid. Is altijd zo geweest. In zijn jeugd een hele tijdlang liters azijn gedronken, want daar viel je van af, hadden ze 'm gezegd. En ooit heeft hij zes weken lang letterlijk niks gegeten. "Zo ben ik altijd geweest. De drastische aanpak. Er eens goed tegenaan gaan

staan. Maar dat is helemaal fout. Ge moet het op 'oe gemakse' doen. Och vandaag de dag heb ik er geen last meer van. In wezen heeft het geen flikker met je persoonlijkheid te maken”.

Ernstig

De oorlog, die heeft wel degelijk met zijn persoonlijkheid te maken. “Tot mijn vijftiengste heb ik niks gedaan als informatie in mij opgenomen. Zoveel mogelijk. Alles las ik, zelfs de gebruiksaanwijzing op een pakske pudding. Maar een eigen mening vormen, weten dat het ook waar is wat je zegt, dat kon ik pas later. Rond mijn dertigste was mijn geestelijke volwassenheid pas voltooid. En ik ben gruwelijk ernstig. Ze zeggen dat mijn jovialiteit dat wel compenseert en ik kan ook best een mop horen en zelf vertellen, maar van aard ben ik ernstig. Als ik op onwaarheden stuit, dan zet ik een bakkes op van hier tot giender en terug. Nee oppervlakkig kan ik niet zijn. Niet na wat er met ons vader en ome Hein gebeurd is”.

Frans van Emst

Ook nog toen Theo de grond verkocht aan Frans van Emst, de vader van Jan van Emst, de maker van de bronzen beeldengroep. En Theo in de Michiel de Ruyterlaan ging wonen. Frans van Emst was tijdens de oorlog in Oirschot een groot verzetsman en ook na de oorlog heeft hij zich heel vaak bekommerd over dat vaderloze gezin. Hij heeft de gemeente vaak een onverantwoorde houding verweten ten aanzien van het lot van de familie Schut. Drie jaar na de dood van Theo verkocht Frans van Emst de grond weer. De nieuwe eigenaar wilde het beeldje, dat inmiddels al danig in verval begon te raken, niet op zijn pas gekochte grond.

Oisterwijk

Toen gemeenteraadslid Noud Smits uit Moergestel dat vernam, heeft hij contact gezocht met de gemeente Oisterwijk om de situatie met dat gedenkteken onder de aandacht te brengen. Balsvoort ligt precies op de grens van Oirschot en Oisterwijk. Het is best aannemelijk dat niet alleen de broer van de vader van Theo, ome Hein, die op gruwelijke wijze op 7 oktober is vermoord aan het Groot Aderven in Oisterwijk, nadat hij eerst zijn eigen graf heeft moeten graven en op gruwelijke wijze zijn tanden uit zijn mond zijn geslagen, ook zijn vader in Oisterwijk is vermoord. Want Bernard Schut, zo heette zijn vader, vluchtte toen ze hem wilden arresteren en is tijdens zijn vlucht op Oisterwijkse grond doodgeschoten. Op 2 november, vier weken na de moord, hebben ze hem in een greppel gevonden, bedekt met bladeren.

Jan van Emst

De gemeente Oisterwijk heeft zich over de beeldengroep ontfermd. En Jan van Emst, de maker van het beeldje opdracht gegeven om de beeldengroep weer in oude luister te herstellen. Op 4 mei

Jan van Emst bezig met het herstellen van de beeldengroep

1998 is de beeldengroep door de jeugdgemeenteraad van Oisterwijk op grootse wijze onthuld. En nu staat de beeldengroep op het 'Bevrijdingsplein' in Oisterwijk. De gemeente Oisterwijk heeft ook een straat in de nieuwe wijk 'Pannenschuur' naar de verzetshelden genoemd: Gebroeders Schutstraat. Bovendien herinnert een plaquette in het Mariakapelletje tussen Moergestel en Oisterwijk ook aan hun tragisch lot.

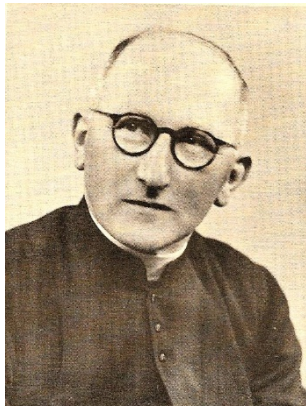
Een uitgebreid verslag over de familie Schut, hun afgelegen boerderij op Balsvoort, hun verzetswerk en tragische verraad en moord is te vinden op: <https://www.youtube.com/watch?v=lwMgbhNs7-0>

De plaquette in het Mariakapelletje tussen
Moergestel en Oisterwijk

Pastoor de Vries

Door: Jan Kuipers

pastoor De Vries

Destijds pastoor van de parochie Sint Petrus Banden, schrijft over de verwoesting van de Oirschotse Sint Pieter in het Liber Memorialis het volgende.

'1944 is een rampjaar voor Oirschot. Na een tiendaagse beschieting door de Engelsen, die aan de zuidzijde van het Wilhelminakanaal lagen, stortte de fiere Oirschotse toren op 2 oktober 's-middags om circa half 3 voor een derde naar beneden. Om twaalf uur van dezelfde dag werd de kerk in brand geschoten. Heel de kerk brandde uit met heel haar kostbare inhoud: de prachtige koorbanken, preekstoel, kunstvolle koorbalustrade met de beroemde slapende Franciscus, de kruisweg, mooie gotische biechtstoelen. Alles ging in vlammen op en er bleef niet één klein stukje ter herinnering over.

Tranen in de ogen

Met verslagenheid, met tranen in de ogen stonden de parochianen dit verschrikkelijke schouwspel hunner brandende kerk te aanschouwen. Het blussingswerk werd zeer bemoeilijkt, doordat de kerk tijdens de brand nog werd beschoten met granaten, waardoor een jongeman, Jan Schoenmakers uit de Nieuwstraat, die nog even tevoren ijverig had meegeholpen om nog te redden wat er te redden was, werd gedood, terwijl nog iemand anders zwaar gewond werd.

Daags daarna, op 3 oktober, moest op bevel van de Duitsers heel de parochie evacueren. Met have en goed trok de droeve stoet weg naar Spoordonk, Oisterwijk, Haaren, Udenhout en Boxtel. Tot aan 24 oktober stonden de huizen open voor de Duitsers ter plundering, waar ze een goed gebruik van hebben gemaakt. Vele mensen waren alles kwijt en ook de pastorie heeft er zijn aandeel in gehad. Van 20 september tot aan de dag der bevrijding lag het dorp onder het granaatvuur van de Engelsen, die de Duitsers uit Oirschot moesten verdrijven. Als ze nog niet geëvacueerd waren sliepen de mensen in de kelders. Ook de pastorie kreeg een tiental voltreffers en 10 personen werden gedood.

Bevrijdingsdag 24 oktober

Het waren zware tijden die we meemaakten en de vreugde was groot toen op 24 oktober de eerste Engelsen Oirschot binnen kwamen. Viereneenhalfjaar hadden we onder de onvergetelijke zware druk van de Duitsers gezeten, die ons op allerlei manieren hebben vertrapt en verguisd. Nu gaan we met vereende krachten heropbouwen. God zegene ons werk'.